

Vad hände med Reaganomics?

Det har nu gått sex år sedan Ronald Reagan valdes till USAs president och fem och ett halvt år sedan hans ekonomiska politik – "Reaganomics" – sjösattes. Åtskilliga var de som då hälsade den nya ekonomiska politiken med stor entusiasm. Den utbudsekonomiska filosofin skulle äntligen få chansen att visa den fria marknadens överlägsenhet över den sön-derreglerade välfärdsstaten.

Under senare år har emellertid hurra-ropen tystnat. Två nyutkomna böcker – Peter Steins och Mats Johanssons *Frihetens idéer* samt David Stockmans *The Triumph of Politics* ger från olika utgångspunkter anledning att fundera en aning över vad som egentligen hände.

En nyliberal Norrskensflamma

Stein och Johansson försöker teckna bilden av det de kallar konservatismens "renässans" i USA. De ger en bild av den politiska högerens framgångar som något mer eller mindre historiskt oundvikligt och beskriver Reaganomics i ljusast möjliga färger. Utifrån detta drar de slutsatsen att högervågen kommer att kunna bestå och vinna framgångar långt in på 90-talet.

Boken är alltså en uppbyggelsebok för den svenska högern. Här kan den finna tröst, stöd och förebilder. På ett oavsiktligt och ganska lustigt sätt påminner boken därigenom om de uppbyggelseböcker om Sovjet respektive Kina som stalinister och maoister läste på den gamla goda tiden – om man så vill en nyliberal Norrskensflamma.

Därmed inte sagt att boken är alldeles ointressant. Dess första hälft ger en genomgång av liberala, libertarianska och konservativa strömningar i USA; teoretiker, debattörer, "think tanks", tidskrif-

ter, mm. I dessa avsnitt ges i flera fall korta och läsvärda presentationer av personer och idéer som är alltför dåligt kända i Sverige. Otvivelaktigt har författarna rätt då de kritiserar svenska massmedier för att vara alltför njugga i rapporteringen om dessa strömningar. Framför allt är det Peter Steins kapitel om de bakomliggande ekonomiska teorierna som är läsvärda, inte minst på grund av författarens nyktra och återhållsamma stil. Den som vill läsa en översikt över den amerikanska liberala och konservativa debatten och idévärlden kan rekommenderas dessa kapitel.

När Mats Johansson tar över ordbehandlaren, i bokens andra hälft, för att beskriva hur de redovisade teorierna och ideologierna omsatts i praktisk politik, sjunker dock standarden påtagligt. Johanssons redovisning av den reaganiska politiken och dess resultat är alltför skönmålande, ofta direkt apologetisk. Därmed ger den ingen korrekt bild av den amerikanska ekonomiska politiken. Snarare visar den läsaren hur en övertygad svensk nyliberal och reagananhängare vill att politiken skall se ut.

Monetarism och Lafferkurva

Sanningen är emellertid att Reagans ekonomiska politik ganska snabbt råkade i i stora svårigheter. Framför allt två ingredienser var viktiga i Reagans ekonomisk-politiska recept. Den första var tron att stora skattesänkningar finansierade sig själva, på det sätt som Laffer formulerat med sin berömda teckning på servetten. Den andra var den monetaristiska trossatsen att en hård kontroll av penningmängdens tillväxt är nyckeln till en lyckad inflationsbekämpning.

En monetaristisk penningpolitik hade inletts av Federal Reserve redan 1979. Våren 1981 kompletterades den med en kraftig sänkning av inkomstskatterna. Snart råkade emellertid denna kombina-

Ekon lic KLAS EKLUND är verksam i statsrådsberedningen.

tion av utbudsekonomi och monetarism i svårigheter.

Tron att skattesänkningar skulle medföra ökade skatteinkomster avslöjades snabbt som rena glädjekalkylen. När försvarsutgifterna dessutom ökades kraftigt, exploderade budgetunderskottet. I stället för den nedgång till noll inom några år, som Reagan utlovat och som varit ett centralt inslag i hans valrörelse, flerdubblades underskottet i statens finanser. Nu ligger det på över 200 miljarder dollar om året¹.

Eftersom underskottet enligt de monetaristiska förhållningsreglerna inte kunde täckas via sedelpressarna, var man tvungen att öka upplåningen från hushåll och företag, vilket drev upp ränteläget. De höga räntorna lockade visserligen utländskt kapital till USA. Men därmed steg samtidigt dollarkursen så mycket att den amerikanska ekonomins konkurrenskraft försvagades. Tillsammans med den ökade köpkraft som pumpades ut i ekonomin via budgetunderskottet medförde detta ett snabbt växande bytesbalansunderskott. USA tvingades börja låna utomlands i stor skala. Från att ha haft en nettofordran till omvärlden har nu USA dragit på sig världens största utlandsskuld.

Innebörden av detta är att Ronald Reagans ekonomiska politik har misslyckats.

Visserligen har tillväxten i den amerikanska ekonomin varit hygglig under senare år, sedan man efterhand lättat på den monetaristiska svångremmen. Och visserligen har arbetslösheten gradvis minskat, även om den fortfarande är tre gånger så hög som i Sverige. Men tillväxten kan utan svårigheter förklaras som resultatet av en vanlig keynesiansk expansionspolitik. Och till yttermera visso har den åstadkommit till priset av en gigantisk och snabbt växande skuldsättning.

Det betyder att USA nu sladdar in i problem som mycket liknar dem Sverige ådrog sig under den andra hälften av 1970-talet. Man hankar sig fram med stora underskott, vilket innebär att man lever på lånad tid. Förr eller senare måste dessa underskott dras ned – och då löper man risken att få betala dyrt via sänkta reallöner eller ökad arbetslöshet.

Inga rationella förväntningar

I detta sammanhang kan det vara värt att påminna om att Reaganomics inte bara inneburit ett test av lafferhypotesen utan också, åtminstone indirekt, av en del extrema formuleringar av hypotesen om rationella förväntningar och stabiliseringspolitikens effektivitet. Under tre år bedrev Federal Reserve en strikt monetaristisk politik, med ständiga och ståndaktiga deklamationer om vilken tillväxtbana för penningmängden som skulle följas. Enligt de teorier som då i vissa kretsar var på modet skulle en sådan deklaraionspolitik föra med sig en snabb nedgång av den förväntningsstyrda inflationen utan någon stor ökning av arbetslösheten.

Så gick det emellertid inte. Empiriska studier visar att fluktuationerna i nominell BNP fortsatte att delas upp i en volymkomponent på ungefär två tredjedelar och en priskomponent på en tredjedel – precis som Okun, Gordon, Perry och andra moderna keynesianer förutspådde. Inflationen pressades visserligen tillbaka – men till priset av en starkt växande arbetslöshet, som inte började minska förrän penningpolitiken åter lättades.

Inte heller har budgetunderskotten givit upphov till en sådan ökning av det privata sparandet som förutspåddes av vissa förespråkare för teorin om rationella förväntningar. Enligt Barro borde ju rationella människor, som inser att underskotten kommer att resultera i högre skatter, öka sitt sparande i proportion till den offentliga skuldsättningen; detta för att kunna betala den framtida högre skatten.

Paul Samuelson har, apropå Barros argument, sarkastiskt sagt att

"since the many taxpayers I knew were not cutting down on their consumption by as

¹ Det bör noteras, att den skattereform som just nu håller på att genomföras i USA och som förknippas med Ronald Reagan, inte har mycket gemensamt med det ursprungliga, lafferinspirerade skattesänkingsprogrammet från 1981. Dagens skattereform härrör ursprungligen från ett demokratiskt förslag och utgår inte från förhoppningen att sankta inkomstskattesatser skall öka statens skatteinkomster. Tvartom kompletteras inkomstskattesänkningarna av skärpt kapitalbeskattning just i syfte att motverka ett *bortfall* av skatteinkomster.

much as their share of the deficit in order to leave their heirs as well off as if there were no future public debt, I could not believe that respected economists took this argument seriously. I burst out laughing when one of the ablest young macroeconomists put it to me.

'You don't believe that', I asserted.

'Indeed I do, and so do all the good economists under forty', I was told.

We used to expect graduate students to lose all good sense for a spell, and were not alarmed by this since we had the comfortable reassurance that later it would come back. For once, however, I felt old; the doubt kept asserting itself that maybe in this generation the loss of practical knowledge might be permanent and irreversible" (Samuelson [1984]).

Samuelson är antagligen alltför pessimistisk. Rimligen torde en viss tillnyktring nu ske bland de yngre ekonomer vars intellektuella utveckling han beklagar. Monetarismen visade sig ju vara kostsam och penningmängden svårstyrd. Lafferkurvan återfanns inte i verkligheten. De rationella förväntningarna syntes inte till. I och med detta har Reaganomics visat sig vara en återvändsgränd. Den har vältrat de stora problemen framför sig. Allt fler amerikanska kommentatorer uttrycker också numera stor rädsla för skulduppbyggnaden och den annalkande åtstramningen i USA.

Den förrådade revolutionen

En av dem som oroar sig för skulduppbyggnaden är David Stockman, som var Reagans budgetchef 1981-1985 och en av de drivande bakom den nyliberala revolution som Reaganomics ursprungligen syftade till. Stockman blev mycket omskriven under reaganregeringens första år, såsom den som skulle hålla i yxan och leda marschen mot den balanserade budgeten. När det hela misslyckades, hoppade han av, djupt desillusionerad, och tröstade sig med att skriva sina memoarer (vid 40 års ålder) för det nätta lilla arvodet 2,5 miljoner dollar.

Stockmans bok är en elak, emellanåt rolig, emellanåt bitter skröna om hur den ekonomiska politiken utformades under Reagans första mandatperiod. Stockman

ger en obarmhärtig bild av en inkompetent och dagdrömmande regering, besatt av massmedierna. Naturligtvis är hans bok starkt färgad av personligt hämndbegär. Säkerligen är den inte helt korrekt i alla detaljer. Icke desto mindre är Stockman den mest centralt placerade av dem som på senare tid skildrat reaganregeringen inifrån, och detta tillsammans med det faktum att han under så lång tid framställdes som Reagans personlige favorit och "whiz kid" gör boken intressant.

Stockmans huvudtes är att den reagenska revolutionen stoppats och förrått, och att den resulterat i en skuldlavin som – om inte politiken läggs om – snart kommer att dränka USA.

De som förrått revolutionen är dels de inkompetenta klåpare i regeringen som inte lät Stockman styra helt på egen hand, dels kongressen och senaten, som sade nej till de utgiftsnedskärningar Stockman krävde för att finansiera skattesänkningarna. Domen faller hårdast över de forna regeringskollegerna. När det – redan sommaren 1981 – stod klart att Laffers optimism saknade någon koppling till verkligheten, borde regeringen ha lyssnat på sin budgetchef och beslutsamt och snabbt drivit igenom drakoniska nedskärningar av de offentliga utgifterna för att sluta budgetgapet, men det vågade den inte, och därmed fullföljdes aldrig angreppet på välfärdsstaten.

Det är intressant att notera, att Stockman inte alls fördömer kongressmännen och senatorerna – de som ju faktiskt stoppade Stockmans förslag – med samma oförsonlighet. Faktum är, att han i sin bok betraktar dem med viss respekt; de har ju bara gjort det deras väljare ville. Deras sluga förhandlingsspel i kongressen – vilket omöjliggjorde de omfattande sociala nedskärningar som skulle finansiera de rikas skattesänkningar – var ju det direkta resultatet av att det amerikanska folket *inte ville ha* kraftiga nedskärningar av välfärden. Det är detta som är den "politikens triumf", som boktiteln syftar på och som Stockman nu säger sig ha viss sympati för. Den som därmed framstår som den verkligen förloraren är därför Stockman själv – eller, rättare sagt, den unge revolutionären Stockman; teknokraten som

trodde det var möjligt att med räkneapparaten och hårda budgetmanglingar stöpa om hela det amerikanska samhället i utbudsekonomisk riktning över en natt.

Lärobok i Public Choice

Boken är en ganska detaljerad redogörelse för hur revolutionären Stockman led detta nederlag, hur han gradvis vanns till insikt om att Reaganomics var en ohållbar strategi, och hur den övriga administrationen – enkannerligen Reagan själv – vägrade att inse detta.

Texten är i det närmaste oläslig för den som inte själv är inne i budgetjargong och förhandlingsteknik, men om man någorlunda behärskar det, är boken här och var mycket rolig. Om man skalar av överdrifterna, så får man – tror jag – en ganska så bra bild av hur reaganregeringen faktiskt tänkte under sina första år, och hur naiva dess uppfattningar om ekonomins funktionssätt var. Boken är dessutom läsvärd som en allmän – och drastisk – skildring av hur svårt det är att kryssa mellan lobbyister och intressegrupper och samtidigt hålla en rak och konsekvent linje i den ekonomiska politiken. Här och var kan den läsas som en handfast lärobok i Public Choice. Den som själv sysslat med praktisk ekonomisk politik får anledning att le igenkännande mer än en gång.

Reagan och ponnyn

Personporträtten i boken är det som ådragit sig mest uppmärksamhet i massmedierna. Även om de emellanåt närmar sig pornografi, är de naturligtvis lustiga att läsa. Skisserna av Regan, Weinberger och en del andra är frätande. Åtskilliga har kritiserat Stockman för att han varit så elak mot sina gamla kolleger. Men, som J K Galbraith syrligt har anmärkt: Stockman har bara följt marknadens lag. För att sälja mer och tjäna mera pengar, har han lagt in en del snaskiga personangrepp – och den som förespråkar fria marknadskrafter kan inte gärna lägga etiska aspekter på den som förmår utnyttja dessa marknadskrafter med sådan pekuniär framgång.

Ronald Reagan själv tecknas som en hygglig och reko cowboy, som i och för sig vet vart han vill komma, men som inte begriper ett dyft ekonomi och som inte alls förstår mekanismerna bakom sin egen revolution. Trots detta framstår han i Stockmans beskrivning som en sympatisk person, även då han halsstarrigt vägrar att gå med på de skattehöjningar eller utgiftsnedskärningar som krävs för att sanera budgeten. Stockman illustrerar Reagans närmast religiösa tro på skattesänkningars välsignelsebringande effekter genom att återberätta Reagans egen favorithistoria, den om de två barnen – optimisten och pessimisten – som får olika presenter.

Det ena barnet får ett helt rum fyllt med nya leksaker. Det andra får ett rum fyllt med hästspillning. Barnet med leksakerna – pessimisten – börjar omedelbart gråta av rädsla för att någonting säkert kommer att gå på tok med alla de fina nya sakerna. Barnet med hästspillningen – optimisten – gräver däremot lyckligt i skiten: Med så mycket dynga härinne, måste det finnas en ponny gömd någonstans!

I Stockmans bok är Reagan den store optimisten, pojken som aldrig ger upp hoppet om att hitta ponnyn, hur mycket hästspillning han än måste leta sig igenom. Eller, mer prosaiskt: Presidenten som aldrig slutar tro på skattesänkningar, hur mycket budgetunderskottet än ökar.

En sådan människa kan man kanske inte annat än tycka om som person – även om hans politik är förödande för landet. Därav också Reagans fortsatt stora personliga popularitet. Stockman, som givit upp jakten på ponnyn, har nu dragit sig tillbaka till Wall Street som bankir, med en miljon dollar om året i lön. Reagan, däremot, letar vidare.

Referenser

- Johansson, M & Stein, P. [1986], *Frihetens idéer. USA inför 90-talet*. Timbro, Stockholm.
Samuelson, P. [1984], "Evaluating Reaganomics". *Challenge*, Vol 27, November-December.
Stockman, D. [1986], *The Triumph of Politics. The Crisis in American Government and how it Affects the World*. Harper and Row, New York.